

KUR'AN'I ANLAMA YOLUNDA
KURAMER KONFERANSLARI - I

KURAMER

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları

KURAMER Yayınları: 19
İlmî Toplantılar Serisi: 6

KUR'AN'I ANLAMA YOLUNDA KURAMER KONFERANSLARI - I

Editör
Prof. Dr. Yusuf Şevki Yavuz

Yayına Hazırlayan
Ahmet Baydar

İmlâ ve Transkripsiyon
Aliye Uzunlar

Yayın Koordinatörü
M. Turan Çalışkan

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Furkan Selçuk Ertargin

Basım ve Cild: Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere/İSTANBUL Tel: +90 (212) 412 17 77
Sertifika No: 12027

Birinci Basım: İstanbul, Haziran 2017
ISBN 978-605-9437-13-4

© Her hakkı mahfuzdur.

Yayıncının izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.
Kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir.

KURAMER
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Kur'an Araştırmaları Merkezi
Kısıklı Cad. Haluk Türksöy Sok. No:4 Kat: 2 34662 Üsküdar/İstanbul
Tel: 0216 474 08 60 / 1910 www.kuramer.org

Prof. Dr. Mehmet Okuyan

Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı

Tefsirin Zorlukları

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسولنا محمد وعليه وصحبه اجمعين

Değerli hocalarım, Ali Bardakoğlu hocamın daveti üzerine bu akşam buraya gelmiş oldum. Kendilerinin de ifade ettiği gibi Samsun'da İlahiyat Fakültesinde öğretim üyeliğine devam ediyorum. 1983 yılında yine Samsun'da İlahiyata öğrenci olmuştum. O zaman Yusuf Şevki Yavuz benim hocam idi; hâlâ hocam. 1987'de ilâhiyatı bitirdim ve bir yıl sonra aynı yerde tefsir alanında araştırma görevlisi oldum. Süleyman Ateş hocam Samsun'a geldiğinde yüksek lisansımın son dönemleriydi. Onunla çalışmaya başladım ve doktorayı da onun danışmanlığında yaptım. Bir tasavvufî tefsir olan Necmuddin Dâye'nin *Bahru'l-Hakâyık* isimli yazma eseri üzerine çalıştım.

2005-2006'larda oturdum ve kendi kendime "Ben bu Kitabullah'a, Arapça bilgisini ortaya koyarak ve eski müfessirlerin görüşlerini de masanın üzerinde bulundurarak her bir âyete bana yeniden iniyormuş mantığıyla bakacak ve bunları anlamaya çalışacağım" dedim. Âdeta kafamı resetledim, bir format attım zihnime. Önyargılarla değil; bizatihi kendimi Kur'an'ın ellerine teslim ederek Kur'an üzerinde çalışma yapmaya ve onun her bir âyetinin bana da

* 04 Aralık 2015, KURAMER.

inmesini sağlamaya yönelik bir faaliyet içerisine girme kararı aldım. O zamana kadar yazdıklarımın önemli bir bölümünü de geride bıraktım. Tabii ki yine tefsir alanında çalıştığımız için; elbette âyetler yine merkezdeydi, elbette müfessirlerin görüşleri üzerinden yürüyorduk, branşımız bunu gerektiriyordu, ama bir makalede konu itibarıyla kaç tane âyet lazımsa işte o âyetler üzerinden yürüyorduk. Âyetleri sanki konuyu süsleyen motifler gibi kullanıyorduk.

Bir süre sonra deneme usûlüyle Duhâ-Nas arası kısa sûrelerin tefsirini yazdım. Ortaokul ve lise öğrencilerine ya da yaz Kur'an kursu talebelerine hizmet etsin diye böyle ince bir kitap yazdım. Dar kapsamlı ve çok iddialı bir şey değildi. Bazı müftü arkadaşlar aracılığıyla çeşitli Kur'an kurslarına, yaz kurslarına, İmam-Hatiplere vs. ulaştırdık. Aldığımız geribildirim ve tepkilerden hareketle, bu usulle bir tefsir yazmanın gerekli olduğu kanaati hâsıl oldu. Bu defa Kur'an'ın son iki cüzünün tefsirini yaptım ve dört cilt hâlinde tamamladım. Onun geribildirimlerinden sonra da, -belki tefsirde yepyeni bir usul deyip övünmek için söylemiyorum ama aşağı-yukarı yazılmış tefsirlerin çok büyük bir kısmını okumuş ve hatta onların derslerini verme gibi bir süreci yaşayan biri olarak- ben Kur'an'ı daha doğru anlayabilmenin, Kur'an'la daha içli-dışlı olabilmenin, Kur'an'dan konuşabilmenin birtakım metotlara bağlı olması gerektiğine inandım. O itibarla bizim tefsir tarihinin rivayet tefsirleri ve dirayet tefsirleri ana başlıklarının içerisinden onlara mahkum olarak değil ama onlardan beslenerek Kur'an'ın yeni bir usulle daha iyi anlaşılabilceği kanaati hâsıl oldu bende. Biraz akademisyenliğin verdiği hususiyet, biraz da onlarca tefsiri karıştırmamanın vermiş olduğu cesaretle bundan beş yıl önce bütün Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmeye yönelik çalışma başlattım. Hâlihazırda nüzûl sırasına göre Kur'an-ı Kerim'in tefsirini yazıyorum. Şu aralar bu sıralamaya göre 66. sûre olan Saffât sûresini çalışıyorum. Bu bağlamda sizlere neyi nasıl takip ettiğimi arz edeceğim.

Bu çalışmalar esnasında bir baktım ki Kur'an-ı Kerim dışardan bakıldığı zaman bir meal okumayla geçiştirilebilecek bir kitap değil. Ama herhangi bir tefsirin yazdıklarını aktarmaktan ibaret kalan bir tefsirle de Kur'an'a karşı görevimizi ortaya koymuş olmayacağız; o zaman, akademik bir yol olarak dipnot usûlünü takip edip âyetleri belli konu başlıklarına ayırarak ve onları *Ana Başlıklar-Alt Başlıklar* şeklinde tasnif ederek nüzûl sırasını takip eden bir tefsir çalışması başlattım kendi çapımda. Birtakım ciddi zorluklarla da yüzleştim. Hâlâ o zorlukları yaşayarak sürdürüyorum bu çalışmayı.

Takip ettiğim tefsir metodu, adına literatürde “Kur’an’ın Kur’an’la tefsiri” denen, belki iddialı bir çıkış olarak görülüyor olsa da çok uygulanmamış olan ya da hak ettiği kadar üzerine eğilinmediğini gözlemlediğim bir metod. Ben de bu tekniği takip ederek tefsir yazmaya başladım. Çünkü Hûd sûresinin birinci ve ikinci âyetleri aslında bizi bir anlamda buna mecbur bırakıyor diye düşündüm. Ki o âyetlerde Allahu Teâlâ şöyle buyuruyor, “الرِّبَّانِ كِتَابٌ أَحْكَمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ” فَصَّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَيْرٍ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ” ifadesini ortaya koyuyor. Yani Kitabullah’ı, Allahu Teâlâ’nın yine kendisinin metnin içerisinde açıkladığı gerçeğinden hareketle, hangi âyetin hangi âyeti açıkladığını bulmaya dayalı bir tefsir metodu takip ediyorum. Böyle olunca –elbette dirayet tefsirlerinden yardım alarak bu çalışmayı yürütüyorum– önümde her âyet itibarıyla baktığım çok temel altı tane tefsir bulunduyorum. Onlara bakmadan hiçbir âyetin tefsirine geçmedim bu zamana kadar; bundan sonra da geçmeyeceğim. Bunlardan iki tanesi Semerkandî ve Taberî tefsirleridir. Onlara mutlaka bakarım. Yani âyetlerin iniş ortamında neler olmuştu, âyetlerin nüzûl sebebi nedir, hangi sosyolojik ortam bu âyetlerle ilişkilidir diye bu iki tefsire mutlaka bakarım. Ara ara Beğavî tefsirine ve bazen de Vâhidî’ye bakarım, ama en çok baktığım Semerkandî ve Taberî tefsirleridir ki, bilirsiniz hicri 300’lü yılların âlimleridir bu ikisi. Sonra 500’lü yıllarda yaşamış olması itibarıyla, nasıl anlamış, bir dirayet tefsiri örnekliği bağlamında Zemahşerî’ye mutlaka bakarım. Sonra, ondan 100 senesi sonrası itibarıyla Fahreddin er-Râzî’ye mutlaka bakarım. Zaman zaman Şîî müfessirlerden Tabersî veya Tabresî diye bilinen zatın *Mecma’u’l-Beyân* isimli tefsirine bakarım. Yine zaman zaman 20. asrın önemli Şîî müfessirlerinden Tabâtabâî’nin tefsirine bakarım. Bu altı tefsirin âyete getirdiği yorumları görmeden kendim o âyetle alakalı “Maksat şudur, bu âyette söylenen budur” diye kestirip atmam; nasıl anlamışlar, nasıl yorum getirmişler diye mutlaka onlardan bakar öğrenirim.

Bunlardan üç tanesi rivayet tefsiri sayılır: Tabresî, Taberî, Semerkandî. Ama Tabâtabâî, Fahreddin er-Râzî ve Zemahşerî dirayet tefsirleri olarak görülen tefsirlerdir. Âyetlerin âyetlerle tefsir edildiği iddiasıyla bilinir dirayet tefsirleri. Rivayet tefsirleri için de benzer şeyler söylenir ama bu tefsirlerde bir âyetin hangi âyetle irtibatlı olduğuna dair pratik bir şey göremezsiniz ve temel bir tefsir okuması olarak genel bir izlenim edineceğiniz kadar bir malzeme sunmaz size. Bu, daha çok dirayet tefsirlerinde görülür. Fakat bir baktım ki,

mesela Fahreddin er-Râzî tefsirinin önemli bir bölümünü Zemahşerî'nin tefsirinden, nerdeyse kelimesi kelimesine varana kadar birebir alıntıyla yapmış. Yaptığı alıntıların büyük çoğunluğunda da Zemahşerî'nin adını zikretmemiş. Sadece, eğer Zemahşerî'den yaptığı alıntıyı eleştirecekse; yani ona Mûtezilî bir gözle bakıp "O Mûtezile'dendir, şöyle dedi ama bizim Ehl-i Sünnet'in cevabı şudur" diyeceği yerlerde ismini vermiş ama emin olun –yüzdelemeyi çok doğru bulmuyorum ama abartılı da saymayın. Yedi senedir ikisini karşılaştırarak okuyan bir kardeşiniz olarak ifade ediyorum– % 70 oranında Zemahşerî'den alıntıdır Fahreddin er-Râzî'nin tefsiri. Yani verilen misallere ve ortaya konulan detaylara varıncaya kadar oradan alınmadır. Mesela ara ara başka müfessirlere de gönderme yapıyor. "Bunlar onun fikri midir acaba?" diye merak ettiğim pek çok konuda da alıntılarının Semerkandî'den olduğunu, karşılaştırmalı çalışma yapan biri olarak gözlemledim.

Sonra, –tabii odamızda bilinen tefsirlerden hemen hemen otuz-kırk tane tefsir var– bir âyetle ilgili bir şey çalışırken bazen o âyetin daha doğru anlaşılabilmesi için tefsirlerin âyeti nasıl yorumladığına bakmanız zorunlu oluyor. Mesela dün akşam Sâffât sûresini çalışıyordum, orada cennetliklerle alakalı bir pasaj var: "أُولَٰئِكَ هُم رِزْقٌ مَّعْلُومٌ فَوَإِيكُمُ وَهُمْ مُكْرَمُونَ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ يُطَافُ عَلَيْهِمْ" "أُولَٰئِكَ هُم رِزْقٌ مَّعْلُومٌ فَوَإِيكُمُ وَهُمْ مُكْرَمُونَ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ يُطَافُ عَلَيْهِمْ" Şimdi burada "عَوْلٌ" diye bir kelime var ve bu kelime Kur'an'da bir defa, o da burada geçiyor. Evet, sözlüğe bakıyorsunuz ama sözlükteki mâna tadını-tuzunu vermiyor. Açıp "Acaba bakalım Râzî buna ne demiş? Hadi biraz daha öncesine gidelim, Zemahşerî ne demiş? Taberî'ye, Semerkandî'ye de bakalım" diye açıp bakıyorsunuz, kelimenin anlamıyla alakalı pek çok müfessir birbirinin dediğinin aynısını söylemiş. Âdeta birtakım gibi birinin dediğini diğerleri kelime kelime tekrarlamış; öyle bir görüntü var. Sonuç itibariyle bunun bir sakıncası olduğu kanaatini edindim. Niçin? Çünkü biri bir şey söylediği zaman, yani eğer bir kişi söylediyse bunu siz ona diyorsunuz ki: "Bunu bir sen mi bildin, başkası yok mu yani?". Yani gözünüz ayrıca bir kalabalık arıyor. Bu defa, bir bakıyorsunuz ki taraftarların sayısı kalabalık ama dedikleri aynı. O on kişi onu dile getirdi diye on

1 es-Sâffât, 37/41-47.

kişinin orijinal fikri olarak göremiyorsunuz onu. Biri bir şey demiş, diğerleri de onun aynısını tekrarlamış oluyor sadece. Daha sonra gelenler de kalkıp “Bu konuda icma vardır.” diyor. Halbuki icma filan yok; bir kişinin dediğini daha sonra gelenler de “O dediyse bir bildiği vardır.” mantığıyla tekrarlamış oluyorlar. Sonra bu tefsiri açıyorsun o öyle demiş; diğerini açıyorsun öyle, bir başkası öyle. Bir başkasını açıyorsun, diyorsun ki bunda farklı bir şey var, buna da “Bu onu demiş ama bu çok itibara alınır bir adam da değil” şeklinde taşlama yapıyor. Baktım ki, böyle kavgalarla bu iş yürümeyecek –biri diğerine laf yetiştirmeye çalışıyor diğeri ötekine–, dedim ki “Benim tefsir okumalarımı birbirine laf yetiştiren bir metotta götürmemem lazım.” Peki ne yapacağım? Eski âlimlerimize mutlaka bakma ihtiyacı var. Hangi noktalarda? İşte, âyetlerin nüzûl sebeplerini bilme noktasında. Nüzûl sebebini bugün uyduracak hâlimiz yok; ilgili âyetin iniş sebebi neyse odur. Fakat rivayet tefsirlerinin önemli bir bölümünde maalesef nüzûl sebepleri noktasında da maksadını aşmış birtakım boyutlar var. Biz nüzûl sebebine baktığımızda, onda iki şeyi mutlaka ararız. Nedir bunlar:

1. Kullanılan filler, zamirler vb. nüzûl sebebi rivayetiyle âyette aynı mı, örtüşüyor mu?
2. Nüzûl sebebi rivayeti âyetin bağlamıyla birebir örtüşüyor mu? Bu, bağlama uygun bir nüzûl sebebi mi yoksa fazladan bir şey mi?

Bu iki kriteri ortadaki rivayete uyguladığınız zaman nüzûl sebeplerinin de maalesef birbirini suçlayan bir mahiyet arz ettiğini görüyorsunuz. Peki, biz hangisini tercih edeceğiz? Begavî’de öyle, Vâhidî’de böyle, Semerkandî’de şöyle, Taberî’de böyle... Bunlardan hangi birini tercih edeceğiz? Hâsılı, tercihte çok zorlandığımı, beni en çok yoran hususlardan birinin bu olduğunu itiraf edeyim. Hangi birini alacağız bunun? Filanca birini alıyorsunuz, bir bakıyorsunuz ki diğer hiç birini almamanız gerekiyor. Çünkü rivayet metne müsait değil. Mesela metin tekil bir ifade üzerinden gidiyor, oysa nüzûl sebebi rivayeti çoğul ifadelerle geliyor. Aynı şekilde, mesela, birinde geçmiş zaman kalıpları var diğerinde gelecek zaman kalıpları var; birinde zamirler müzekker, birinde müennes ve uymuyor birbirine. Yine de eski müfessirlerin âyetlere bakışı, müraaat etmemiz gereken noktada bizim için en önemli adreslerden biri.

Dolayısıyla, bir metot olarak sadece rivayetten hareket ederek âyeti anlamamak lazım geldiğini; âyeti daha doğru anlayabilmek için daha başka şeyi öncelemek durumunda olduğumuz düşüncesini takip etme kararı verdim kendi kendime. “Peki bunu nasıl yapacağım, bunun için ne yapacağım?” diye düşündüm. Dedim ki, “Hangi mesele olursa olsun, bir defa bilinmesi gereken hususlardan biri Kur’ân-ı Kerîm “zû-vücûh” bir kitap. “Zû-vücûh” demek birden çok anlam ihtimali bulunan kelimeleri, kavramları var demektir. Hatta edatların bile birden çok anlamlılık esası üzerinden Kur’an’da yer aldığını biliyoruz. Ben âcizane “Çokanlamlılık Bağlamında Kur’an Sözlüğü” diye bir kitap yazdım. Kur’ân-ı Kerîm’de 630 civarında kelime ve kavramın çokanlamlı bir yapıya sahip olduğunu müşahede ettim. Bir kavram her geçtiği yerde aynı anlamı vermiyor. Bağlama göre kavramın kazandığı yeni anlamlar var. Ve o anlamlardan hangisi kastediliyorsa ona göre kavramı yeniden yorumlamak durumunda olduğumuz gerçeği bir yöntem olarak önümüzde duruyor. O gerçeği görmezlikten gelmeden, dedim ki “Kur’ân-ı Kerîm bir meseleyi ele alırken hemen hemen hiçbir yerde o meseleyi başlayıp bitirmiyor”. Kur’ân-ı Kerîm’de, âdeti serpiştirerek bir konuyu anlatma metodu var. Yani bir mesele bir yerde başlıyor, o başladığı yerin birkaç âyet sonrasında bitiyor değil, öyle bir şey yok. Bir mesele on yerde, yirmi yerde, otuz yerde geçebiliyor. Öyle olunca “Kur’an o meselede ne diyor?” sorusunu cevaplayabilmek için;

1. Konuyla ilgili bütün âyetleri bilmek gerekiyor; bu kanaate vardım.
2. Konuyla ilgili âyetlerin iniş yerini bilmek gerekiyor. Bunlar Mekkî midir Medenî midir, iniş sırasını bilmek lazım.
3. Âyetlerin bağlamla ilişkisini iyi kurmak lazım.
4. Âyetlerdeki kelimelerin ve kavramların çokanlamlı olup olmadığına bakmak lazım.
5. Sadece o konuyla alakalı değil, bütünüyle Kur’ân-ı Kerîm’in konuya bakışının ne olduğunu bilmeniz lazım.

Yani parçayla alakalı bir karar verekseniz bütünü bilmek zorundasınız. Bütünü bilmiyorsanız, parçaya bakarak karar vermeniz doğru olmaz. Mesela diyelim ki kadınlarla alakalı bir konu, “kadının şahitliği” konusu. Yahut “çok evlilik” veya “miras” konusu... Siz şimdi onunla alakalı sadece bir âyeti bilmekle hakikate ulaşamazsınız. O konuyla ilgili bütün âyetleri bilmek lazım.

Âyetlerin kronolojik iniş sırasını bilmek lazım. Ama yetmiyor; Kur'an'ın genelde kadına bakışının ne olduğunu bilmek lazım. Bunu bileceğiz ki, o özel konuda Kur'an'ın kadınla veya ilgili meseleyle alakalı ne dediğini daha net ortaya koyabilelim. Parçacı baktığınız zaman; ister konuya parçacı bakış olsun isterse Kur'an'a parçacı bakış olsun hakikate ulaşmamızı sağlamıyor. Hâliyle dedim ki, "Önce Kur'an-ı Kerim'in nüzûl sırasına göre adamakıllı bilinmesi gerekir. Tabii nüzûl sırasında da çok standart, herkesin kabul ettiği bir sıralama yok maalesef. Sekiz-on civarında sıralama var. Kendilerine göre kabuller ortaya koyan âlimlerimizin böyle sıralamaları var ama yine de Kur'an'la biraz tanışık insanlar hangi sûrenin hangi sûreden sonra indiğini anlama noktasında birtakım avantajlara sahip olabiliyor. Yani sûrelerin konuları sanki organik, birbirini takip eden bir mahiyet arz ediyor. Ben, âyetlerin sıralanışının tevkîfî olduğuna inanıyorum. Hatta ben sûrelerin, resmî sıralamadaki bu mevcut yapının bile –her ne kadar içtihadî olduğunu söyleyen âlimler varsa da–, yani mevcut sıralamanın da bir tevkîfîlik özelliği taşıdığı kanaatindeyim. Bu, nüzûl sırasında çok daha net görülüyor. Mesela en son yaptığım iki sûre üzerinden söyleyeyim. Nüzûl sırasına göre 65. sûre, benim takip ettiğim sıralamaya göre İbrahim sûresidir. 66. sûre de Sâffât sûresidir. İkisinin birbiriyle konu irtibatına bakıyorsunuz; hem kıssaları ele alma bakımından hem de özel anlamda Hz. İbrahim'e gönderme yapması bakımından İbrahim sûresinden sonra gelmesi gereken en çarpıcı sûrenin Sâffât sûresi olduğu görülüyor. O sıralamayı takiben Kur'an-ı Kerim'in daha doğru anlaşılabilmesi için izlenimini edindim. Ve ben öyle bir okuma ve sıralama takip ediyorum.

Şimdi, eğer sûrelerin sıralaması iyi biliniyorsa, sûrelerdeki âyetlerde kelime ve terim noktasında vücûh dediğimiz birden çok anlam ihtimali üzerinde duruluyor ve kavramlara öyle bakılabiliyorsa; eğer bütünüyle Kur'an-ı Kerim'in konuya genel mânada nasıl yaklaştığı görülebiliyorsa âyetler arasında meseleleri götürmek öyle çok da zor değil. Ama eğer böyle ölçüleriniz yoksa; her kelimeyi gördüğünüz her yerde aynı anlamla tercüme ederseniz ya da bir âyetin siyakına-sibakına bakmadan, bağlamını dikkate almadan ve o konudaki diğer âyetlerle konu irtibatını sağlamadan her âyete bağımsız bir gözle baktığınız zaman birtakım anlama zorlukları yaşıyor. Mesela benim bu anlamda yaşadığım en önemli zorluklardan birini, iki-üç tane örnek üzerinden izah etmeye çalışayım.

Bir tanesi, Kıyâmet sûresinin bir grup âyeti. Bir tanesi Fecr sûresinin bir grup âyeti. Aynı şekilde Tâhâ sûresinde birkaç âyet var. Bu âyetlere siyakına-sibakına bakmadan; bağlamıyla ilgilenmeden ya da âyetin diğer âyetlerle irtibatını kurmadan tek başına bağımsız âyetler olarak baktığınız zaman birtakım yanlış sonuçlar kaçınılmaz oluyor.

İlk olarak Kıyâmet sûresinin 16-19 arası dört âyetine bakalım: “لَا تُحْرَكُ بِهِ لِسَانُكَ لِتَعْجَلَ بِهِ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ فَإِذَا قَرَأْتَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ”. Âyetlerin tercümesi şöyle yapılıyor: “Onunla ilgili acele ederek dilini depreştirme. Onu toplamak da okumak da bizim işimizdir. Biz onu kûrâat ettiğimiz zaman sen onun okunuşuna tâbi ol. Sonra, onun beyanı da bizim işimizdir.” Şimdi bu dört âyeti eğer Kıyâmet sûresinin kendisinden önceki 15 âyetiyle ve sonraki 20-40. âyete kadarki bağlamdan koparıp da müstakil bir şekilde, parçacı bir mantıkla okursanız genelin yaptığı gibi şu sonucu elde edersiniz, ki bu kaçınılmazdır: “Hitap Hz. Peygamber’edir. Konu, vahyi acele alırken etmesi konusudur. Ve vahyin, daha sonra aslında ne demek istediğinin beyanının da Allah’a ait olduğuyula alakalı Peygamberimiz’in aceleci davranmaması yönündedir”.

Evet, genelin yaptığı izah budur.

Böyle bir konu Kur’ân-ı Kerîm’de var. Nerede var? Bu Tâhâ sûresi 113-116. âyetlerde var. Orada diyor ki Allahu Teâlâ: “فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا. وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا” , yani “Sen Kur’an’la ilgili acele etme. Vahiy tamamlanmadan önce acele etme...” Böyle bir konu var. Ama bu konu 113. âyetten anlaşılıyor ki açıkça Kur’an’la alakalıdır ve bu iki âyet Hz. Peygamber’in Kur’an’la ilgili hüküm son hâlini almadan acele etmemesiyle alakalı bir inşa cümlesidir. Ama bu burada böyledir; bunun siyaki da sibaki da konuyu bu şekilde şekillendirmiş. Ve fakat Kıyâmet sûresi böyle değil. Kıyâmet sûresinin 16. âyeti hemen 13, 14 ve 15. âyetle beraber, yani bağlama uygun bir şekilde okunursa bunun söylemek istediği şeyin farklı olduğu ortaya çıkıyor. Ne diyor: “يَقُولُ الْإِنْسَانُ يُؤْمِنُ بِالْمَقْرُوكِ كَلَّا لَا وَزَرَ إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ يُنبِئُ الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ بَلْ يَأْتِي الْإِنْسَانَ عَلَى نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ وَلَوْ أَلْفَى مَعَاذِيرَهُ لَا تُحْرَكُ بِهِ لِسَانُكَ لِتَعْجَلَ بِهِ” , “Kıyamet günü nankör insanoğlu diyecek ki, ‘Kaçış nereye?’ Hayır, sığınacak biçbir yer yok. O gün sığınacak yer sadece Rabbinin huzurudur. O gün nankör insana da, bütün insanlara da yapıp takdim ettiği ve yapmayıp tehir ettiği ne varsa hepsi haber verilecektir.

Esasında insanoğlu o gün kendiyle alakalı hakikati görecek şekildedir, durum ortadadır. Birtakım mazeretler ortaya atmaya kalkışa bile...” Aslında ‘Bahane ortaya atmış olsa bile’ diye tercüme ediliyor ama böyle olmaması lazım. Çünkü başka âyetlerde bu tür mazeretlerin işe yaramayacağı söyleniyor. Mesela Mürselât sûresinde diyor ki; “هَذَا يَوْمٌ لَا يَنْطِقُونَ وَلَا يُؤَدُّنَ لَهُمْ فِعْتَدُونَ”², “Bugün insanların nutuk atabileceği bir gün değil. Onlara izin verilmeyecek ki özür beyan etsinler.” Yani özür beyan edemeyecek; sadece girişimde bulunacak. O girişime gönderme yaparak diyor ki, “وَلَوْ أَلْقَى مَعَاذِيرُهُ لَا تَحْرُكَ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ فَإِذَا”³, “Birtakım mazeretler ortaya atmaya kalkışa bile ona denilecek ki, ‘Şimdi seninle ilgili hükmü acele elde etmek için dilini depreştirme. Seninle ilgili hükmü toplamak da, onu okumak da şimdi bizim işimiz. Biz seninle ilgili o hükmü okuduğumuz zaman sen onun okunuşuna tâbi ol. Sonra o hükmün ne olduğunu beyan etmek de bizim işimiz.”

Ondan sonra konu yine devam ediyor: “كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ”⁴ Aynı, mahşerde yaşanacak enstantaneler anlatılmaya devam ediliyor. Şimdi sorun ne? Sorun, 16 ile 19. âyetleri bağlama uygun olmadan, parçacı bir zihniyetle okumaktan kaynaklanıyor bence. Eğer bağlamı merak etmezseniz burada muhatap Hz. Peygamber oluyor. “فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا” Burada “o” anlamına gelen zamiri vahye götürebileceğimiz daha öncesinde bir kelime yok ki *bibi’deki hû* zamirini vahye götürelim. Yok ki, geçmedi ki vahiyle ilgili bir kelime! Zamiri bir yere götürmemiz için o kelimenin önceden geçmesi lazım. Önce isim geçecek ki sonra zamir oraya gidiyor olsun.

Sonra, daha kötü bir şey var: Âyette, “إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ”⁵, “Onu toplamak ve onu okumak bizim işimizdir” deniyor. Yani –hâşâ– bu vahiy gelirken bir yerden toplanıyor değil ki! Toplanıp gelmeyle alakalı bir tecrübe üzerinden yürümüyor. Yani Cebrâil (as) Hz. Peygamber’in kalbine vahyi getiriyor, olan hepsi bu. Başka bir sistem yok. Başka bir şeyi hatırlamaya gerek yok. En sonunda da; “ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ”⁶ deniyor ki bu durumda da sanki vahiy önce geliyor; sonra onun beyanı başka bir şekilde bir daha geliyormuş gibi bir izlenim doğuyor. O da

2 el-Mürselât, 77/35-36.

3 el-Kıyâmet, 75/15-18.

4 el-Kıyâmet, 75/20-22.

değil! Hatta buradan hareketle Peygamberimiz'in Sünnet'inin böyle bir beyan olduğu üzerinden bir çıkarım yapılıyor. Konu vahiy değil, muhatap Hz. Peygamber değil ve burada okunmasından sözü edilen şey de Kur'an vahyi değil. Bu, bağlam gereği mahşerde birtakım mazeretler ileri sürmeye gayret eden nankör insana yönelik bir şey. Allah'ın, "Artık burada nutuk atma imkânı yok, nutuk atacak yer burası değil" şeklindeki bir uyarısından ibaret. Bağlam dikkate alınmayınca böyle bir okuma maalesef kaçınılmaz oluyor, böyle yorumlanıyor. Buna karşı kalkıp "Bunu böyle okumayalım" deyince de niyet sorgulaması ile karşılaşılıyor. Şahsen en çok ızdırap duyduğum şeylerden bir tanesi de bu. Yani "Bunu bu zamana kadar kimse demedi de sen neden diyorsun?" diyorlar. Bunu bu zamana kadar kimse demedi sözü çok iddialı bir söz. Yani bu zamana kadar her ne denmişse bunu kim biliyor!? Herkes her söyleneni biliyor mu, hayır. Hâkim bir algı bir Kur'an sunumu meydana getirmiş, o Kur'an sunumu bir 'paket algı' üzerinde, bir mezhebî kimlikle insanların önüne getirilmiş. İşte "Ehl-i Sünnet'in Kur'an algısı budur, Şia'nın şudur, Mûtezile'nin budur, Hâricîler'in şudur" diye bir algı. Böyle bir algı üzerinden yürüdüğünüz zaman âyetler bazen size konuşmaz oluyor. Âyet başka bir şey diyor, sizin kabulünüz bambaşka bir şey oluyor.

Bir hatırayı burada dillendirmek zorundayım. Samsun'da, hocalarımızın bulunduğu bir ortamda bir konu tartışılıyor. Ben de orada bulunmuş oldum. Bir tanesi, biraz da muzip bir şekilde, "Bunu Mehmet'e soralım, o ona bir âyet uydurur" dedi. "Âyet uydurur" aslında bir hakaret tabii, ben ne diye âyet uyduracakmışım ki!? Âyet varsa derim "İşte âyet budur" diye. "Niye hocam öyle diyorsun, ben âyet uyduran adam mıyım? Ben nereden âyet uyduracağım, burada varsa var" dedim. Sonra da konunun ne olduğunu sordum, konuyu bana söylediler. Ben "Evet, tam onunla alakalı Tegâbun sûresinde bir âyet var" dedim. İçlerinden bir tanesi de "Tegâbun diye bir sûre mi var Kur'an-ı Kerîm'de?" dedi. "Yok, bu yeni geldi, akşam geldi" dedim. "Tegâbun diye bir sûre var mı?" ne demek!? Yani bir kere de mi okumadın? Koskoca hocasın – bizim hocalarımızdandı–; Tegâbun sûresinin adını duymamış daha. Öbürü de bana diyor ki "Âyet ne?". Okudum âyeti, tercümesini de yaptım. Aynen ifade şu: "Ama o âyet Ehl-i Sünnet'e aykırı". "Nee! Ne, kim kime aykırı!? Kimin kime aykırılığından konuşuyoruz" dedim. Böyle resmî bir kimlik üzerinden konuşunca âyet de artık bir işe yaramıyor. Kaç tane âyet okursan oku "Ben

onunla ilgilenmem” demeye getiriyor. Tabii hepimizin bir mezhebi var. Ben Ehl-i Sünnet mezhebindenim. Ama ben mezhepçi değilim. Bir mezhepliyim ama mezhepçi değilim. Hakikat başka birinin dilinden de dökülmüş olabilir. Ona da bakarım. Ama daha çok hakikat adına Allah’ın Kitabına bakarım. Bu Kitap’la daha çok meşgul olmaya gayret ederim; benim zihnimi Kur’an inşa etsin diye. Anlamadığım yerlerde eski kitaplara tabii ki bakarım. Onlara bakmadan yürüyemeyeceğim pek çok konu var, onu itiraf ediyorum ama anlayabileceğim âyetleri de anlama hakkım vardır diye düşünüyorum. Bunlar anlaşılabilir. Belli bir metodu takip ederseniz bazen çorap söküğü gibi geliyor elhamdülillah, bir sıkıntı olmuyor. Kısacası, bağlam dikkate alınmadığı zaman böyle bir sıkıntıyla yüz yüze geliyoruz. Beni en çok rahatsız eden, en çok zorlandığım hususlardan biri bu.

Mesela geçen bir yerde Fecr sûresinin tefsirini yapıyorduk. Sûrenin tefsirini yaptık yaptık, son âyet grubuna geldik: “يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ”⁵. Şimdi bu âyetleri anlamak çok zor değil. Yani sözlük yardımıyla bile anlaşılabilir: “*Ey mutmain nefis, razı edici ve razı edilmiş olarak Rabbine dön. Kullarımın arasına gir. Ve Cennetime gir.*” Anladık ama bu âyetteki *mutma’inne* kelimesini gördüğümüz her yerde bu kelimeye olumlu bir içerik kazandırma kaygısıyla hareket edince, o âyetteki hitap bir defa mahşerde bir hitaba dönüşüyor; ve oradaki muhatap da “iyi insanlar” yani Cennete gitme hükmü verilmiş insanlar oluveriyor. Allah Teâlâ “*Ey mutmain, ey huzura kavuşmuş nefis, artık razı etmiş ve razı edilmiş olarak Rabbine dön. Bu iyi kullarımın arasına gir. Ve ondan sonra da Cennete gir*” diyor. Halbuki bağlama bakıldığı zaman, yani Fecr sûresinin başından itibaren bütün âyetler üzerinde, eleştirilen eski kavimlerle alakalı birtakım azgın insanlardan (Âd, Semûd, Firavun) örnekler verilerek onların helakleriyle ilişkilendirilen âyetlerden sonra nankör insan tipi, mal ve servet ahlâkına dair olumsuz tespitler ortaya konulduktan sonra, mahşer şartlarında ilâhî hükmün gelmesi ve ondan sonra insanın yaşayacağı pişmanlıklara gönderme yapıldıktan sonra adam diyecek ki: “يَقُولُ يَا لَيْتَنِي قَدَّمْتُ لِحَيَاتِي فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُ أَحَدٌ”⁶, “*Keşke bu hayatım için dünya hayatında bir şeyler takdim etmiş olsaydım. O gün Allah’ın*

5 el-Fecr, 89/27-30.

6 el-Fecr, 89/24-26.

yapacağı azabı kimse yapamaz. O'nun vuracağı bağı kimse vuramaz.” Buradaki bazı hocalarımızın da ihtisas alanlarından biri; secavendler meselesi. Beni en çok zorlayan hususlardan biri de bu. Tamam eyvallah, secavendlerin bir kısmı çok güzel, çok iyi yerlere konulmuş. Bir konunun başladığını veya bittiğini ya da bir konuda nerede durmadan geçmek lazım geldiğini, nerde durmanız lazım geldiğini vs. söylüyor size. Ama bazı secavendler var, onu öyle bir yere koymuş ki mahvoluyorsunuz. Âyet güme gidiyor, anlamıyorsunuz âyeti. Bu konuda ümmetin yeniden bir secavend duyarlılığı ortaya koyması gerektiğine inanıyorum şahsen. Ya konulmasın veyahut konulacaksa da yeniden bir tetkik neticesinde bunların konulması lazım. Şimdi burada diyor ki “Onun vuracağı bağı kimse vuramaz”. “*Ti*” harfi koyuyor oraya, bitti bu konu diyor adam. Aslında konunun tam olarak bittiğini gösteren “*ayn*” işaretidir. Onlu âyet gruplarında konulan bu işaretlere “*taşîr*” diyoruz. Bu okuduğum âyette de “*ayn*” yok, “*ti*” var, ki bu da “dur” anlamı veriyor. Peki durunca ne oluyor? Durunca konu değişiyor. Yani 20-30 âyetlik Fecr sûresinin 26 âyeti olumsuz insan tipi üzerinden bir bilgilendirme yapıyor, son üç âyete gelince konu değişiyor? Konunun değişmesine gerek yok. Neden? O bağlamı devam ettirirseniz: “يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ”, “*Ey mutmain nefis!*”. “*İtminân*” zannediliyor ki her geçtiği yerde olumlu içeriğe sahiptir. Halbuki böyle değildir. Mesela Yunus sûresini açıp bakın, orada: “إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنَّنُوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ”⁷ deniliyor. Buradaki *itmi'nân* geçici dünya hayatına kanmayı ifade eden, olumsuz içerikte bir fiildir. *İtmi'nân/Taṭmainnu* denilince hep Ra'd sûresindeki âyet akla geliyor: “الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ”⁸ Tamam, buradaki *itmi'nân* olumlu içerikte ama bu her zaman da böyle değildir. Bunun olumsuz kullanımları da vardır. Burada bir başka zorunluluğumuz var. Bağlama uygun okuyup anlamak durumundayız bu âyeti. Bağlam olumsuz insan tipi üzerinden gidiyor. Ve şimdi o olumsuz insan tipi üzerinden son üç âyete bakalım: “يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّاتِي”⁹, “*Ey sahte şeylerle kendini mutmain gören nefis (olumsuz insan). Ey bu anlatılan türden; mirası olur-olmaz yiyen, başkalarının hakkına hukukuna riayet etmeyen, yetimi gözet-*

7 Yunus, 10/7.

8 er-Ra'd,13/28.

9 el-Fecr, 89/27-30.

meyen, yoksulun yedirilmesine teşvikte bulunmayan; malı biraz kısıldığı zaman 'Rabbim beni önemsemedi, bana ihanet etti' türünden cümleler söyleyen nefis! Bu tür şeylerle sabte huzura erdiği halde huzur bulduğunu zanneden nefis! Artık razı edici ve razı edilmiş olarak Rabbine dön, bırak bu yanlış gidişatı. Şu has kullarım var benim; dünya hayatında Rabman'ın has kulları... Sen o kullarımın arasına gir, artık onlar gibi ol. Sonra da Cennetime gir!'

Bu bağlama uygun olduğu zaman “nefs-i mutmainne”, olumsuz içerikte, dünya hayatına dair son bir uyarıyla alakalı bir mâna verir. Diğer anlama biçimine göre, bağlamdan kopuk parçacı bir okumayla alakalı bir mâna kaçınılmaz oluyor. Bakın, belki bunlar tolere edilebilir. Ama ilâhiyat alanında mesela, ben şöyle yazılar okudum, şöyle makaleler biliyorum; ifadeler şu: “Kur'an'da Yanlış Yerlere Dizilen Âyetler” diye makaleler yazılmış. Yani buna göre yanlış yere konulmuş âyetler var. Niye yanlış yere konulmuş? İşte yanlış yere konulduğunu söylediği âyetlerin ikisi bunlar; Kıyâmet sûresi ile bu sûre. Niye yanlış? Siz böyle yorumladığınız zaman adam öyle diyor işte. Halbuki bu yorum doğru değil. Neden? Neticede bizim bulduğumuz bir şey de değil bu. Kıyâmet sûresi ile alakalı o farklı yaklaşımı ben ilk defa Râzî'den ve Zemahşerî'den öğrendim. Şuradaki yaklaşımı başka bir müfessirden gördüm. Sonra bir ara baktım, Marmara İlâhiyat'ta tefsirci bir arkadaşımız (Murat Sülün) var, o da yazmış, çok güzel de bir makale yazmış. Kısacası durum bu.

Beni şahsen yoran şeylerden bir tanesi, Âdiyât sûresi... Ma'ûn sûresi... Hatta Tebbet sûresi. Hatta İhlâs sûresinin bile tercümesinde de tefsirinde de sıkıntılar olduğunu gözlemledim. Mesela İhlâs sûresi için şöyle bir tercüme çok çok yaygın: “قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ”, Tercüme: “De ki O Allah birdir”. Yahu “De ki: O Allah...” diye bir şey olmaz ki! “Huvelabu” demek “O Allah” demek değil ki! “O Allah” diyecekseniz “Hâzallabu” diyeceksiniz. “Hâzâ”dır ism-i işaret; “huve” ism-i işaret değil; bir zamirdir. Yani biri cümlenin bir ögesi öbürü diğer ögesi. “Huve” mübteda, “Allabu” haber. “De ki: O, Allah'tır, tektir”. Böyle demek lazım ama öyle demiyor. Bunun yerine “De ki, O Allah tektir” diyor. “هُوَ اللَّهُ” ifadesini “O Allah” diye çevirdiğiniz zaman o cümle gitti! O cümlenin gerisi gelmez ki! Huvelabu diye başladığınız zaman tercümeğe de “O Allah” diye başlarsanız onun haberini bulamazsınız artık. “Huve” mübtedadır, “Allabu” haberdur. Cümle bitti orada. Bu kadarını bile söyleyince aldığım tepki, hatta bütün öğrencilerden aldığım tepki şu şekilde: “Bu kadar meal yazan

bilmiyor da bir tek sen mi biliyorsun?”. Aldığım tepki bu. Ve ben buna cevap vermekten bıktım.

“لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ”, tercüme: “Doğmadı, doğurulmadı”. Ne demek bu!? “Doğmadı, doğurulmadı”; bunların ikisi de aynı şey. Oysa “لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ” başka bir şey söylüyor. “لَمْ يَلِدْ”, “Baba olmadı, çocuğu olmadı” demektir. Yani “doğurtmadı” demektir. “لَمْ يُولَدْ”, “doğurulmadı” demektir. Doğurtmadı demek, “Allah kim-senin babası olmadı” demektir. Niye böyle? Çünkü böyle demekle hem yahudilerin Hz. Üzeyr’i, hem Hıristiyanların Hz. İsa’yı hem de Mekkeli müşriklerin melekleri “Allah’ın çocukları” şeklindeki isnatları reddediliyor. O dönemlerin hepsinde Allah’a bir babalık nispeti vardı. “لَمْ يَلِدْ” işte bu nispeti reddediyor. Dolayısıyla “لَمْ يُولَدْ” “ما اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ”¹⁰ “Allah çocuk edinmedi” demektir bu. Allah’ın baba olmadığına dair bir göndermedir. Oysa yapılan çevirilerde “Doğmadı, doğurulmadı” deniliyor. Halbuki bu ikisinin de mânası aynı. Bunun için iki cümleye gerek yok ki!

Başka bir konu; “قَوْلِ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ”¹¹ âyeti. Bakın bunun üzerinde edebiyat üretildi. Bağlama uygun olmayan okumalar; işte benim sorunum bu, bunun üzerinden yürüyorum

“قَوْلِ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ”, “Şu namaz kılanların vay bâline!” Peki nasıl böyle bir şey olur? Mâûn sûresi ne zaman geldi; Mekke’de. Bu çok kesin. Mekke’de gelmiş bir sûrede hem namaz kılan olacak, hem de Allah ona “veylun” diyecek. Biz Kur’ân-ı Kerîm’de veylun kelimesinin kimler için kullanıldığını gayet iyi biliyoruz. Veylun, kafırlar için kullanılır ve Cehenneme giden vadilerden birinin adıdır. Mekkeli müslüman için Allah veylun der mi? Şimdi oradaki maksadı namaz kılmak ve müslümanlar olarak belirleyince bu defa diyor ki: “Bu âyetler Medine’de indi”.

Neresi Medine’de indi!? Mâûn sûresi zaten yedi âyet. Üç âyeti Mekke’de, dört âyeti Medine’de indi, öyle mi!? O zaman dört âyet Medine’de indiyse bunun Medenî olması lazım; çünkü çoğunluğa göre isim veriliyor. Ama hayır, onlara göre “Hem sûre Mekkî hem de içinde Medineli müslümanları kınayan âyetler var.” Bu doğru değil.

“قَوْلِ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ”, bu âyeti anlayabilmek için ilk âyetleri dikkate alacağız:

10 el-Müminûn, 23/91.

11 el-Ma’ûn, 107/4-5.

1. "أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالذِّينِ"
2. "فَذَلِكِ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ"
3. "وَلَا يُخِضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِينِ"

Bu üçünün sonrasındadır "فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ" gelmesi. Oradaki "fe" zaten fâ-i takibiyye'dir. Yani "Bunlardan sonra, bu üç olumsuz özelliğe sahip adamların ibadet diye yaptıklarını sandıkları şeylere yazıklar olsun". Peki kim bunlar? Ahireti inkar edenlerin salâtından söz eden Enfâl sûresinin 35. âyeti var: وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً, "Onların Beyt-i Haram'daki salâtı (ibadet zannettikleri şey) ıslık çalmak ve alkış çalmaktan başka bir şey değildi." İşte oradaki "فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ", burada bahsedilen Mekke'li müşriklerin salâtına dair bir göndermedir. Salât kelimesinin her geçtiği yerde "namaz" mânası yok ki! Dolayısıyla vücûh dediğimiz çokanlamlılık üzerinden hareket etmeyince ve gördüğümüz her kelimeye her zaman aynı anlamı verince âyetlerin birbiriyle irtibatını kuramamaktan kaynaklanan bir garip görüntü meydana geliyor.

Sonra da durumu kurtarmak için diyor ki: "الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ" "Onlar namazlarından habersizdirler". Kim bunlar? Medine'deki müslümanlar. "Namazlarından habersiz olmak..." Hatta bir de rivayet var: "İyi ki "الَّذِينَ هُمْ" denildi de "الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ" denmedi. "فِي صَلَاتِهِمْ" denseydi namazın içindeki habersizlik kastedilecekti; "عَنْ صَلَاتِهِمْ" denince namazın dışından, namaza ilgisizlik bahsediliyor, bu bir gerekçe olarak sunuluyor." Yani canım kardeşim bunlar önemli değil ki; bir defa zaten "فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ" var. O "مُصَلِّينَ" de "namaz kılanlar" dedikten sonra ha namazın içinde gafil olmuş ha dışında, fark eden bir şey yok ki! Arıza, "الْمُصَلِّينَ" kelimesine namaz kılanlar mânası vermekle başladı zaten. Orayı düzeltmedikten sonra aşağısını zaten düzeltme imkânı yok, düzelmez de. Yani bağlam dışı ve konuyla alakalı Kur'an'daki diğer âyetleri görmeden okuma tekniği maalesef birtakım yanlışlıkları kaçınılmaz kılıyor.

Bağlamı dikkate almadan yapılan okumalarla alakalı bence en önemli, yanlış anlaşılabilir ve hatalı tercüme edilen; sonra da bunu anlatırken en çok zorlandığım örneklerden biri "Meşî'et" yani "dileme" konusudur. Yani Allah'ın kime hidayet kime dalâlet vereceğiyle ilgili âyetlerin tercümesi...

Çok standart ve çok basit bir şekilde: ¹²”يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ“, “*Allah dilediğini saptırır ve dilediğine hidayet eder.*” diye çevriliyor. Peki, okuyalım şimdi ve bakalım gerçekten öyle mi? Hatta eğer öyleyse hepimiz aynı dili kullanalım, kimse de bundan başka bir şey demesin.

Müddessir, Müzzemmil, İnsan ve Tekvîr sûrelerinde dört âyet grubu var. Bunlar konuyla alakalı belkemiği olan âyetler. Bağlama bakarak âyeti anlama ve onu doğru yorumlama ihtiyacındayız. Şimdi, Müddessir sûresi 31. âyette Cehennem'in işleticileriyle alakalı 19 râkımının geçtiği bağlamda şöyle deniliyor: “وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ”¹³, “İşte bu 19 üzerinden Allah dilediğini saptırır dilediğine hidayet eder.”

Biz bu örnek üzerinden sapma veya hidayete gelme ile alakalı bir âyet daha biliyoruz. Bir de ona bakalım. O da Bakara sûresinin 26. âyeti: “إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ” Bu 26. âyeti bilmeden Müddessir sûresinin 31. âyetindeki hidayet ve dalâlet çok kolay anlaşılabilir. Çünkü onun daha açıklanmış hâli Bakara 26. âyette. Burada Rabbimiz diyor ki: “*Allah bir sivrisineği hatta onun daha ötesinde, sizin değersiz gördüğünüz bir şeyi misal vermekten geri durmaz. İman edenler, böyle bir misalle alakalı, bunun Rablerinden gelen bir gerçek olduğunu itiraf ederler. ‘Bu Rablerinden gelen bir gerçek oldu’. Bunu itiraf ederler. Fakat kafirlere gelince, onlar da derler ki, ‘Allah bununla neyi murad etti ki, neymiş ki bu’. Allah böyle bir misal sayesinde pek çoğunu saptırır, pek çoğuna da hidayet eder. Zaten fâsık olanlardan başkasını saptırmaz.*”

Demek ki Allah’ın saptırdığı adamlar zaten fâsık olanlar. “*Zaten fâsık olanlar*” saptırılıyorsa “*Allah dilediğini saptırır, dilediğini de hidayet eder*” tercümesini yapmamak lazım. “*Allah dileyeni saptırır, dileyene hidayet eder*” demek lazım. Dilemek kula, insana ait bir eylemdir; o dileğin sonucunu onaylamak ve onu yaratmak da Allah’a ait bir sıfattır. “*Kَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ*”, “*Allah dile-*

12 en-Nahl, 16/93.

13 el-Müddessir, 74/31.

diğini saptırır.” Halbuki *yeşâ’u* filinin faili *huve* zamiridir. Ve o *huve* zamirini, zamire en yakın olan *men* ism-i mevsulüne götürmek zorundasınız. Arapça’da kuraldır; bir zamir kendinden önce eğer iki kelimeyi de görebilecekse, zamiri yakınındakine götürmek gerekir. Kural budur. Onu uzaktakine götürecekseniz başka bir delil bulmanız lazım. Buna lüzum yok. Yakınına götürürsünüz; *yeşâ’u*.. Yani *dileyen*. Kimdir bu? İnsandır. Öyleyse “*Allah dileyeni saptırır, dileyene bidayet eder*”. Hâsılı, dilemek insana ait bir fiildir. Tabii bu bağlam devam ediyor; aşağıda diyor ki; “*إِنَّمَا لِإِخْدَى الْكَبِيرِ نَذِيرًا لِلْبَشَرِ*”¹⁴, “*Cebennemle alakalı bu uyarılar beşer için bir uyarıcıdır*”. Beşerin hangisine ait bir uyarıcılıktır: “*لِمَنْ*”¹⁵ “*İçinizden fedakarlıkta önde olmak ya da geride kalmak isteyenler için (bu bir uyarıdır)*”. Yani kim önde olmak, fedakarlıkta ilerde olmak istiyorsa ona; kim de geride kalmak istiyorsa ona... Uyarı, kişinin kendi iradesi, kendi kabulüyle alakalı. Fiil buna ait bir kalıpta geliyor.

Sonra, yine aynı sûrede (Müddessir) devam ediyor. Bu defa: “*فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكَرَةِ مُعْرِضِينَ كَأَنَّهُمْ مُّسْتَنْفِرَةٌ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُّنتَشَرَةً*”¹⁶, “*Bu adamlara ne oluyor da, aslandan korkup kaçan ürkek yaban merkepleri gibi gerçeği hatırlatan bu vahiyden yüz çeviriyorlar. Bunların her biri istiyorlar ki, kendilerine apaçık sabifeler verilsin.*”

Tıpkı En’âm sûresi 124. âyette dendiği gibi: “*وَإِذَا جَاءَهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلَ اللَّهِ*”¹⁷, “*Onlardan herhangi birine bir delil geldiği zaman derler ki, Allah’ın peygamberlerine verilen gibi bir şey bize verilmedikçe biz iman etmeyiz*”. Adamlar kendilerine özel vahiy istiyorlar. Bunu cevaplıyor Allah Teâlâ, diyor ki: “*كَلَّا بَلْ لَا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ كَلَّا إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ ذَكَرْهُ*”¹⁸, “*Hayır, bu beklenti doğru değil. Aksine, bu adamlar ahiretten korkmuyorlar. Dikkat edin, o vahiy bir gerçeği hatırlatıcı unsurdur. Kim istiyorsa, onun gerçeğini hatırlar.*”¹⁸ Vahiy, gerçeği hatırlatan bir bildirimdir; dileyen o gerçeği hatırlar: “*فَمَنْ شَاءَ*”nin fâili insandır.

14 el-Müddessir, 74/35-36.

15 el-Müddessir, 74/37.

16 el-Müddessir, 74/49-52.

17 el-Müddessir, 74/53-55.

18 *Kellâ*, *bel* edatları her görüldüğünde; *kellâ*’ya “*hayır*” demek, *bel*’e “*aksine*” demek gibi bir alışkanlığımız var. Bu da doğru değil. *Kellâ* her zaman “*hayır*” anlamı vermez; *bel* edatı da her zaman “*bilakis*” anlamı vermez. Kelimelerin çokanlamlılığında olduğu gibi edatların da çokanlamlılığı var. Anlam çeşitliliklerini zaman zaman kullanmak lazım.

Kim istiyorsa o gerçeği hatırlar. Şimdi, bundan sonra: “وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ”¹⁹, “Allah dilemedikçe onlar gerçeği hatırlamaz ya da öğüt almazlar. Allah dilemedikçe onlar öğüt alamazlar.” Peki şimdi ne oldu? Önce “Bu gerçeği hatırlatan bir unsurdur. Dileyen, isteyen gerçeği hatırlayabilir” dedi; hemen peşinden “Allah dilemedikçe onlar öğüt alamazlar” dedi. Allah dilemiş ya işte! Allah dilemiş; vahyi vermiş dilemiş, akıl vermiş dilemiş, irade vermiş dilemiş. Hatta Zümer sûresi 7. âyette öyle bir şey demiş ki: “إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ”²⁰, “Siz nankörlük yaparsanız Allah size muhtaç değil, sizden zengin. Kulları için küfre de razı değil. Şükrederseniz Allah bundan memnun olur, hoşnut olur.”

Demek ki Cenâb-ı Hakk'ın bizim için dilediği şey aslında hidayet üzere, şükür üzere olmamızdır. Bunu üzerinden, sistemi böyle kurmuş olmasına rağmen vahyin, bir gök sofrası olarak dileyen herkesin istifade edebileceği bir mekanizmada şekillendirilmiş olmasına rağmen; “Dileyen bundan istifade etsin” deniliyor. Hatta Müzzemmil 19. âyette ve İnsan sûresi 30. âyette de diyor ki: “إِنَّ هَذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا”²¹, “Bu, gerçeği hatırlatan bir belgedir. Şimdi kim diliyorsa Rabbine giden yolu bulsun; Rabbine giden o yolu yol edinsin.”

Dolayısıyla insan o yolu yol edinecek; onun üzerinden bildirimde bulunuyor. Bunu yapanlar zaten Allah'ın dilediğini öğüt almış olurlar. “وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ”²⁰ aslında bu demek. Yani Allah'ın dilediğini öğüt almak.

Biz çok iyi biliyoruz ki, Arapça'da cümleyi *hasr-kasr* dediğimiz teknikle vurgulu hâle getirme yöntemleri var; “hasr-kasr edatları” veya “hasr-kasr yolları”... Bunlardan biri *nefyu istisna* dediğimiz; cümlenin olumsuz başlayıp istisna edatıyla takip etmesidir. Orada, o *mâ* ile *illâ*'yı cümleyi daha iyi anlayabilmek için yok farzedebilirsiniz. Yani “*yeẓkurûne meşî etallabi*” diyebilirsiniz, o, o anlama gelir. Fakat *mâ* ile *illâ* edatları oraya konulunca bir vurgu katılacak. O cümle yine düz cümle gibi kabul edilecek, sadece ona bir vurgu ilave edeceğiz, başka bir şey yok: “وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ”²¹, “Böylece onlar Allah'ın dilediğini zaten öğüt almış olurlar.” Yani “O gök sofrasından, vahiyyden istifade etmek istiyorsa, onun

19 el-Müddessir, 74/56.

20 el-Müddessir, 74/56.

21 el-Müddessir, 74/56.

önüne açılmış bu imkândan, zaten Allah'ın dilediğini böylece öğüt almış olurlar ya da o dilediği gerçeği fark etmiş olurlar" şeklinde bağlama ve Kur'an'daki diğer kullanımlara bakarak böyle bir sonuç elde etmek durumundayız.

Zira, bakın Ra'd sûresinde şöyle bir âyet var: وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ "وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ"22, "Kafirler derler ki, 'Ona Rabbinden bir delil indirilseydi ya'. Bunu diyenlere cevaben şöyle de: Allah dileyenı saptırır. Kim de O'na yönelik adım atarsa ona hidayet eder." Allah'ın hidayet edeceği adam önce adım atan adamdır. Yani buradaki *enâbe* fiili "adım atmak"tır; öbür tarafta ise fiil *yeşâ'u*'dur ve o da "dilemek"tir. Dilemek ile adım atmak, insan iradesini ortaya koyan iki tane eylemdir. Bu eylemlerde fail insandır. Hidayeti yaratan Allah'tır, eyvallah; dalâleti yaratan da Allah'tır, eyvallah; ama "dileyen" Allah Teâlâ değil, insanoğludur. Peki Allah dilediğini saptırıp dilediğine hidayet edemez mi? Eder. Tabii ki eder. Onun da âyetleri var, bir tane okuyalım. Okuyalım ama âyetin yarısından aşağıya değil, hepsini okuyalım. Bu arada, "yarısından aşağıya okumak" diye de bir usul var. İsteddiği kadarını okuyor, gerisini okumuyor yani. Biraz daha aşağısını veya yukarısını okusa anlayacak neyin ne olduğunu anlayacak ama tabiri caizse tam ortadan cımbızlama bir cümle alıyor; sonra da âyeti okuyunca "Bak bak âyete inanmadı" diyor. Ama sen tamamını okumadın ki, yarısını ya da çeyreğini okudun! Şimdi, bahsettiğim âyetin şu kadarını okursa adam haklı olur: "مَنْ يَشَأِ اللَّهُ يُضِلَّهُ وَمَنْ يَشَأِ يُجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ"23, "Allah dilediğini saptırır, dilediğini de müstakim bir yol üzere istikamet sahibi kılar."

Evet, burada dileyen Allah Teâlâ. Çünkü buradaki zamiri/failli Allah'tan başkası diye belirleme şansımız yok. "مَنْ يَشَأِ اللَّهُ", *yeşâ'u*' fiili (*men* geldiği için *yeşe'* oldu) "Allah dilediğini saptırır, dilediğini de müstakim bir yol üzere inşa eder"; evet, böyle ama âyetin başını bir oku bakalım. Âyetin başını bir oku da, Allah kimi saptırmayı dileyeceğini orada söylüyor. Ne diyor: "وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا هُمْ"24, "Bizim âyetlerimizi yalanlayanlar var ya, karanlıklar içerisinde kalmış sağır ve dilsizlerdir bu adamlar."

22 er-Ra'd, 13/27.

23 el-En'âm, 6/39.

24 el-En'âm, 6/39.

İşte bunlar Allah'ın sapmasını dilediği adamlardır. Sapıklığı önce bu adamlar istemişler, Allah da onların istediği sapıklığı yaratmıştır. Bütün âyetlerde, işin dönüp dolaşıp geldiği maksat insanın iradesine ve Rabbimizin yaratmasına yönelik bir vurgu, bir mâna... Yani inceliği bunun üzerinden yürüyor olmasına rağmen gelin görün ki, pek çok insanın zihni ve akîdesi bundan etkileniyor. Ben mesela otuz senedir “Meal okuyun, meal okuyun” diye bağıırıp çağırıp konuşan adamlardan biriyim. Defalarca “Meal okuduk, meal okumaz olaydık” sözünü duydum. Niye? İşte bu meşiyetle alakalı âyetleri okuyunca adam diyor ki, “Bırak, madem Allah dilediğini saptırıyor, benim sapmamı dilediyse de ben kimim ki Allah'ın dileğini tersine çevireceğim. Buna imkânım yok”. Daha sonra “Yeniden bakalım, bu âyetlerin mealini şöyle verme imkânımız var. Gramer açısından, metin açısından buna imkânımız var, burdan deneyelim” deyince, bu defa da: “Öyle kahramanlığın âlemi yok. Bu zamana kadar başkası bilmedi de bir sen mi bildin?” diye paylaşıyoruz, maalesef.

Mesela, siyaka ve sibaka bakmadan yapılan tercüme ya da anlama hatalarından bir tanesi de Kıyâmet sûresinde “فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى”²⁵ âyetidir. Şimdi bunu tercüme ederken diyor ki: “Zekat vermedi, namaz kılmadı.” Kim bu; ne zekatı, ne namazı!? Burada konu o değil ki! “فَلَا صَدَقَ”. Bir defa *tesaddeka* olsaydı hadi anlardım, belki tasadduk etmek üzerinden gidiyor falan derdim ama “فَلَا صَدَقَ”, “tasdik etmedi”, “وَلَا صَلَّى”, “ve Allah'tan yana olmadı”. “Salât” kelimesinin kök anlamlarından biri ve asıl anlamı “Birinden yana olmak ve birine destek olmak”tır. Bizim bu anlamı görmemizi gerektirecek delillerin en başta geleni 32. âyettir. “فَلَا صَدَقَ”nın zıddı *kezzêbe*'dir; “وَلَا صَلَّى”nın zıddı ise *tevellâ*'dır. Öyle diyor: “فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى وَلَكِنْ كَذَبَ وَتَوَلَّى”²⁶, *şaddeka*; “adam tasdik etmedi”. Peki ne yaptı? *Kezzêbe*, “yalanladı”. “وَلَا صَلَّى”, “Adam Allah'tan yana olmadı”. Ne yaptı? “وَتَوَلَّى”, “Yüz çevirdi”. Bunu böyle anlamak; iki âyeti peşpeşe birbirinin simetriği olarak görüp anlamak varken, *sallâ* kelimesini her gördüğü yerde *namaz mânası* veriyor, yanındaki *şaddeka* kökünden biri gelince de bunu da *tesaddeka* köküyle ilişkilendirip *sadaka* diye anlıyor. Sonuçta da zekatla namazı, aslında imanı olmayan adamın eksiklikleri olarak sunuyor. Bunun en net örneklerin-

25 el-Kıyâmet, 75/31.

26 el-Kıyâmet, 75/31-32.

den biri Müddessir sûresinde geçen: “مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ”²⁷, “Sizi sekar cehennemine sünikleyen neydi? Demiş olacaklar ki...” Hemen yazıyor: “Biz namaz kılanlardan değildik”. Oysa adamın henüz imanı yok! İmanı olmayan adamın namazından söz edilmez! قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ için “Biz namaz kılanlardan değildik” demek doğru değil. Niye? Devam edelim: “وَلَمْ نَكُ نَطْعِمُ الْمِسْكِينَ وَكُنَّا”²⁸, “Yoksulları doyurmazdık. Boş ve bâtil işlerle uğraşanlarla beraber olurduk. Biz din/hesap gününü de yalanlardık.”

Ya hesap gününü yalanlayan bir adamın namazından söz ediliyor olabilir mi!? Yani *el musallîn* kelimesini gördüğümüz her yerde, âyetin arkasına-önüne bakmadan “namaz kılan” mânası vermek doğru olmaz. Sekar cehennemine gideceğinden söz edilen adamlar bunlar. Namaz kılmamak bir adamın neticede günahkâr olmasına sebeptir; dinsiz olmasına sebep değil ki! *el-Musallîn* kelimesini, yani sûrenin başından beri gelen konudan kopuk meallendirmek doğru değil. Ve bir de *namaz* kelimesinin *ekâme-yukîmu-ikâme* gibi kelimelerle kullanılıyor olması lazım. Teknik olarak bu böyle; formu belli olan namaz için söz konusu olan *ekâme’s-salâte, ekîmû’s-salâte, yukîmûne’s-salâte* gibi kullanımlardır. Ama bunu böyle değil de, Alak sûresine geliyorsunuz; “أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى عِبْدًا إِذَا صَلَّى”²⁹. Buyrun! İşte, “Gördün mü şu engelleyeni; namaza durduğu zaman kulu.” Yani, “Namaza durduğu zaman o kulu engelleyeni gördün mü?”. *Sallâ* kelimesine “namaz kılmak” mânası veriyor. Alak sûresi Kur’an’ın ilk sûrelerinden; hele ki ilk âyetlerin indiği süre. Hani o *kellâ*’dan sonraki kısım bir süre daha sonra inmiş olsa bile henüz bu bildiğimiz mânada bir pratik namaz yok. Oradaki *sallâ* kelimesi “namaz kılan kul” diye nasıl tercüme edilebilir!? Orada namazdan söz edilmiyor ki! İşte din adına, Allah adına, Allah’tan yana olan adamları engellemekten söz eden bir içerikte; vahyin indirildiği ilk süre olması itibariyle *sallâ/salât* kelimesinin ilk görüldüğü yerde böyle bir mâna veriliyor. Ve oradan bir edebiyat üretiliyor. Hz. Şuayb’in kavmiyle alakalı Hûd sûresinde geçen: “قَالُوا يَا شُعَيْبُ أَصَلَاتُكَ تَأْمُرُكَ أَنْ تَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا”³⁰, “Atalarımızın yaptığı şeyleri terk etmemizi sana namazın mı (!) emrediyor?”.

27 el-Müddesir, 74/42-43.

28 el-Müddesir, 74/44-46.

29 el-Alak, 96/9-10.

30 Hûd, 11/87

Oradaki *salât* namaz değil ki! “أَصَلَّاتُكَ”, “Allah’tan yana olmak”, yani tevhid: “Sana bu tevbid inancın mı bize atalarımızın taptığı şeyleri terk etmemizi emrediyor” diye âyet onun üzerinden gidiyor, öyle bir mesaj veriyor. Namaz Platformu diye bir platform vardı; yine devam ediyor mu bilmiyorum. Onun yetkililerinden biri bir gün aradı beni, “Hocam seni Namaz Platformu’nda konuşturmak istiyoruz” dedi. “Ne dememi istiyorsunuz, ne yapacağım ben?” dedim. İşte “Namazla alakalı konuşmanızı istiyoruz” dedi. “Mesela beklentiniz nedir, hangi âyetleri okumamı beklersiniz?” diye sorunca örneğini verdiğim âyetleri (Müddessir, Mâûn, Hûd sûresindeki) söyledi. “Onlar namaz değil” dedim.

Bağlam kopuk olunca, işte başka argümanlar devreye giriyor. Mesela, gerçekten hayret içerisinde kaldığım örneklerden birisi Yusuf sûresinde. Züleyha’nın Hz. Yusuf’la alakalı bilinen o zina girişiminden sonra malum, Hz. Yusuf hapse atılıyor. Oradayken bir rüya meselesi oluyor. Daha sonra rüyanın tevli devreye giriyor. Ondan sonra Hz. Yusuf’tan yardım isteniyor. Malum hapisten çıkan arkadaşı krala “Bu rüyaları iyi tevil eden biri var hapiste” diyor. Hz. Yusuf da rüyaları tevil ediyor. Ondan sonra Melik diyor ki: فَكَلَّمَ الْمَلِكُ الْمَلَائِكَةَ الْقَائِلِينَ لَهُ يَا أَيُّهَا الْمَلَائِكَةُ إِنِّي نَحْبِبُ الْمَوْلَاةَ الْمُحْسِنَاتِ وَالنَّاسِ الْبَارِعِينَ”³¹, “Onu (hapisteki Yusuf’u) bana getirin.” Devamında فَكَلَّمَ الْمَلِكُ الْمَلَائِكَةَ الْقَائِلِينَ لَهُ يَا أَيُّهَا الْمَلَائِكَةُ إِنِّي نَحْبِبُ الْمَوْلَاةَ الْمُحْسِنَاتِ وَالنَّاسِ الْبَارِعِينَ”³², Elçi; *resûl* kelimesine de her gördüğü yerde “peygamber” mânası verenler var, üzgünüm. Buradaki *resûl* “hapishane arkadaşı” demek, *elçi* yani. Resûl/elçi, Yusuf’un yanına gelip diyor ki; قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الَّتِي كُنتَ تُدْعِيهِنَّ إِلَىٰ الْبَيْتِ ۚ فَسَأَلْنَ رَسُولَ اللَّهِ ۗ وَاللَّائِي فَطَعْنَ أَيَّدِيَّ”³². *Efendinin/Sahibinin yanına dön, sor ona: O ellerini kesen kadınların durumu neydi? Benim hapse düşmemin sebebi o. O kadınları çağırırsın ve sorsun, neydi o olay?* “إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ”, “Rabbim onların kurduğu tuzakları gayet iyi biliyor.”

Melik kadınları çağırıyor, diyor ki: “قَالَ مَا حَطَبُكُمْ إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَن نَّفْسِهِ”, “Yusuf’un nefisinden murad almak istiyordunuz ya, o zaman durumunuz neydi, neydi o olay?”

31 Yusuf, 12/50.

32 “Rab” kelimesine de her gördükleri yerde “Allah” mânasını verenler var. Tevafuklu Kur’anlar vardı bir ara, kelimeleri renklere boyuyorlardı. Oradaki *Rab* kelimelerinin kırmızılı örneklerinden biri buydu. Bir de Firavun’un “*ene Rabbukumu’l âla*”sında böyleydi. Öyle garabetler vardı; bu da onlardan biriydi.

Kadınlar diyor ki: “قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتْ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الْأَنْ حَصْحَصَ”³³, “Hâşâ/Allah için, biz ondan hiçbir kötülük görmedik. Aziz’in hanımı (Züleyha) dedi ki, ‘Artık şu anda hak yerini buldu. Artık iş ortaya çıktı’. Ondan yararlanmak isteyen bendim. O ise sadıklardan biriydi.”

Hız. Yusuf henüz hapisanede. Kral, durumu soruyor kadınlara. Hanımı da günahını itiraf ediyor ve konuşmaya devam ediyor, diyor ki: “ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَكُنْ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْخَائِبِينَ”³⁴, “İşte böyle, artık Yusuf bilsin ki onun bulunmadığı şu ortamda ona ihanet etmedim.” Yani burada ona ihanet etmiyorum. Artık yalan konuşmuyorum, şimdi doğruyu söyledim. “Ve zaten Allah da bu hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmıyor.” Ve kadın devam ediyor konuşmaya: “وَمَا أُبْرئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ”³⁵, “Ben kendi nefsimi temize çıkarmıyorum. Zaten bu nefis denen şey de, Rabbinin merhamet ettiği haller hariç, insana kötü şeyden başkasını emretmiyor; sürekli kötülükler emrediyor. Rabbin bağışlayan ve merhamet edendir.”

Züleyha bunu diyor. Bunun üzerine kral diyor ki: “وَقَالَ الْمَلِكُ أَتُورِي بِهِ اسْتَخْلَصَهُ”³⁶, “O Yusuf’u bana getirin, kendime özel dost edineyim (özel kalem müdürü yapayım). Kral Yusuf’a konuşunca: Şu anda yanımızda güvenilir, güçlü bir yerin var.” Hız. Yusuf da bunun üzerine: “قَالَ”³⁷, “Ben öyle kalem müdürlüğü istemiyorum; beni hazineden sorumlu, maliye bakanı yap” diyor.

Şimdi bu kıssa böyle gidiyor. Burayı okumamın sebebi 52 veya 53. âyetler. Şimdi, 52. âyeti “... ذَلِكَ لِيَعْلَمَ” şöyle tercüme ediyor bazıları, “Yusuf dedi ki...”

Oysa Yusuf demedi; Yusuf hapiste! Daha çıkmadı oradan, hapisten haber gönderdi; durum konuşulsun, ortaya çıksın istiyor. Ama âyet Yusuf üzerinden tercüme ediliyor: “ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَكُنْ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْخَائِبِينَ”³⁴, “İşte o kral/a Aziz bilsin ki, onun yokluğunda ben ona ihanet etmedim. Allah zaten hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmaz. Ama ben kendi nefsimi de temize çıkarmıyorum. Bu nefis zaten hep kötülük emreder.”

33 Yusuf, 12/51.

34 Yusuf, 12/52.

35 Yusuf, 12/53.

36 Yusuf, 12/54.

37 Yusuf, 12/55.

Yusuf bunu niye desin ki!? Yusuf'un böyle bir kabahati yok ki! Bir şey yapmamış ki adam. Adam dürüstlüğü'nün karşılığında hapse girmiş. Bu söz Yusuf'un üzerinden nasıl yürür!?

Niye böyle yürüdü? Bağlamdan kopuk okunduğu için. Yani Yusuf'un hapse olduğu unutuluyor, konuşanın kadın olduğu gerçeği bırakılıyor ve bunun üzerinden nefsin mertebeleri diye; *nefs-i emmâre*, *nefs-i levvâme*, *nefs-i râdiyye*, *merdiyye*, *mülhime* filan diye nefsin mertebeleri üzerinden de bir edebiyat üretiliyor. "Bir peygamber bile nefsine hâkim değil" üzerinden anlatılıyor bu. Halbuki bu söz peygambere ait değildir; Züleyha'ya aittir. Bağlam dışı okununca, o bağlam dışı okumalar maalesef âyetlerin doğru anlaşılmasına sebep oluyor. Ondan sonra bunun doğrusunu söylediğiniz zaman da çok korkunç bir şekilde hedef tahtasına yerleştiriliyorsunuz. Ondan sonra ağızlarına ne gelirse size söyleyebiliyorlar.

Şahsen, tefsir meşguliyeti olan, yani bu işin talebesi olan biri olarak ifade ediyorum, tefsirde karşılaştığım en büyük sorunlardan hareketle;

1. Vahyin bağlamına uygun okunması,
2. Kelimelerin çokanlamlılığından hareket edilmesi,
3. Konuyla ilgili bütün âyetlerin nüzûl sırasına göre biliniyor olması gereğini tefsirin olmazsa olmaz zorunlulukları olarak görüyorum.

Bunun gerektiğini düşünüyorum, zira parçacı okumaların birtakım parçalanmalara sebep olduğunu maalesef gözlemliyoruz. Ondan sonra işte Kur'an'da birtakım çelişkiler yumağı (!) üzerinden edebiyat üretiliyor. Bu çelişkilerden kurtulabilmek için, işte Nisâ sûresi 82. âyet var; Allah "*Kur'an üzerinde tedebbür etmiyor mu bu adamlar? Eğer Allah'tan başkasından olsaydı onda pek çok ihtilaf bulurlardı*" diyor. Peki, bu Kitap'ta ihtilaf olmayacağına göre, Nisâ 82. âyet bunu ilan ettiğine göre, bu birbiriyle uyuşmayan âyetler ne olacak? Bunun altından kalkabilmek için de bu defa *nesh* teorisi ile hareket edildi. Pek çok âyetin pek çok âyeti hükümsüz bırakabildiği; âyetlerin âyetleri iptal edebildiği şeklinde bir kuruma sığınıldı. Ve o kurumun da işte 300 âyetinden bahsedeninden 5 âyete indirenine kadar böyle bir nesh problemi de tefsirin önünde maalesef bir problem olarak duruyor. Şahsen, Kur'an âyetleri içerisinde mensûh olduğu iddia edilebilecek hiçbir âyet olmadığına inanandanım. Neshe inanan biriyim; ama aynı zamanda Kur'an'da mensuh âyet olmadığı-

na inanan biriyim. Nesih vardır; Peygamberimiz'in bazı uygulamalarını Allah Teâlâ kaldırmıştır. Ben Kur'an-ı Kerim'in nesh diye bir probleminin olmadığı kanaatindeyim. Sadece âyetleri metoduna uygun olarak anlamak gerektiği düşüncesindeyim. Bu âyetler metoduna uygun olarak anlaşılırsa âyetlerin birbirini tamamlayan mesajlar içerdiğinin gün gibi ortaya çıkacağı düşüncesindeyim. Bunun dışındaki okumaların biraz sıkıntılı olduğu, eksik olduğu ve maalesef istismara açık sonuçlar meydana getirebildiğini düşünüyorum. Âcizane tefsir çalışmalarımı bu bilinçle, bu yöntemle yürütmeye gayret ediyorum. Dua ederseniz dokuzuncu cildini hazırlamakta olduğum tefsirim eğer biterse kardeşlerimin istifadesine sunmuş olacağım. Âcizane söylemek istediklerim hâlihazırda bundan ibarettir. Başka notlarım da vardı, sizinle başka şeyler de paylaşmak istiyordum. Sadece fikirlerinizi öğrenmek ve yanlış gidiyorsam beni uyarmanızı temin etme açısından; bilgiçlik taslamak değil, "Metodum budur, arızası varsa beni uyarın" deme adına birtakım notlarım vardı. Ama inşallah davet ederseniz KURAMER'e bir daha gelirim ve âcizane düşüncelerimi paylaşırım. Varsa katkılarınız, şeref bilirim; alır tatbik eder, uygularım. Değilse bu istikamette yürümeye devam edeceğim.

Teşekkür ederim.